

บทที่ ๒

แนวความคิดเกี่ยวกับระบอบประชาธิปไตยในรัชกาลที่ ๕ รัชกาลที่ ๖ และรัชกาลที่ ๗

๒.๐ แนวความคิดเกี่ยวกับระบอบประชาธิปไตยในรัชกาลที่ ๕

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็น
 พระบรมราชโอรสในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระเชลยวิ
 ทราบรมราชินี ทรงพระราชสมภพเมื่อวันที่ ๒๐ กันยายน พ.ศ. ๒๔๑๖^๑ ครั้นเมื่อ
 สมเด็จพระบรมชนกนาถเสด็จสวรรคตแล้ว พระองค์ก็ได้เสด็จขึ้นเถลิงถวัลย์ราชสมบัติ
 เมื่อวันที่ ๑ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๑๗ และเสด็จสวรรคตเมื่อวันที่ ๒๓ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๕๓ รวม
 ทรงชนาอยู่ ๔๔ พรรษา พระองค์ทรงดำรงอยู่ในสิริราชสมบัติเป็นเวลา ๔๒ ปีเศษ
 นับว่าเป็นเวลายาวนานกว่าสมเด็จพระมหากษัตริย์ทุกองค์ที่ทรงปกครองประเทศไทย ในระหว่าง
 รัชสมัยของพระองค์ได้ทรงทำนุบำรุงสถาปนาพระราชกรณียกิจได้รับความร่มเย็นเป็นสุขและ
 ประสิทธิภาพประสพความสำเร็จในแผ่นดินเมืองเป็นอน่างยิ่ง ชาวต่างประเทศต่างชื่นชมและ
 ถึงพระองค์ไว้ว่า "พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเป็นพระมหากษัตริย์
 พระองค์แรกของไทยที่ทรงยอมรับว่า หน้าที่ของพระองค์ก็คือ ทรงปกครองบ้านเมือง
 ไม่ใช่เพื่อตัวพระองค์เอง แต่เพื่อผลประโยชน์ของราษฎร"^๒ ถึงแม้ว่าพระองค์จะ
 เป็นพระมหากษัตริย์ในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ก็ตาม แต่พระองค์ทรงประกอบพระ
 ราชกรณียกิจนานปีกว่า ชันแค้นใจให้เห็นว่าทรงไม่ทรงหนีในวิถีทางปกครองแบบประชา
 ธิปไตย

๒.๑.๑ ทรงเห็นของรัชกาลที่ ๕ ที่ทรงมีต่อระบอบประชาธิปไตย

^๑ สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้าทรงราชทานนาม พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์
รัชกาลที่ ๕ (พระนคร : โรงพิมพ์คุรุสภา, ๒๕๐๘) หน้า ๑๘

^๒ Virginia Thompson, Thailand : The New Siam,
 (New York : The Macmillan Company, 1941) P. 47.

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงตระหนักดีว่าการปกครองแบบ
ประชาธิปไตยเป็นสิ่งที่ดีสมควรแก่การเป็นระบอบปกครองของประชาชนชาวไทย ทรง
เห็นว่าราษฎรชาวไทยควรมีสิทธิ์มีเสียงในการปกครองประเทศร่วมกับพระองค์ และ
พระองค์มีใจทรงหวังแทนพระราชอำนาจแผ่นดิน แต่การที่จะพระราชทานรัฐธรรมนูญ
ให้แก่ราษฎรในทันทีดังนั้นก็ยังไม่ค่อยได้ จะต้องค่อยเป็นค่อยไปทีละเล็กละน้อย
พระราชทานในขั้นนี้ถึงหากความรู้ ความเข้าใจในการปกครองบ้านเมือง และยัง
จะต้องแก้ไขปรับปรุงอีกมาก เช่น จะต้องปรับปรุงในด้านการศึกษาของราษฎรและอย่าง
อื่นอีกนานาประการ ฉะนั้นจึงทรงรอโอกาสอันควรอยู่ ประจักษ์กับงานขึ้นกับความจริงข้อ
นี้จะได้เห็นได้จากพระบรมราชาธิบายเรื่องระเบียบราชการที่เปลี่ยนแปลงในรัชสมัยของ
พระองค์ตอนหนึ่ง ทรงมีพระราชดำริว่า

"อนึ่ง พระบรมราชาธิบายของพระเจ้าแผ่นดินกรุงสยามนี้ ไม่ค่อยปรากฏใน
กฎหมายอันใดอันหนึ่ง ด้วยเหตุที่ว่าเป็นที่อ่อนโยน ไม่มีข้อใด ซึ่งอันใด หรือผู้ใดจะเป็นผู้
บังคับชี้ขาดวางได้ แต่เมื่อว่าตามความจริงแล้ว พระเจ้าแผ่นดินจะทรงประพฤติกการอัน
ใดก็ทรงเป็นไปตามทางที่สมควร และที่เป็นยุติธรรม เพราะฉะนั้นข้าพเจ้าไม่มีความ
รังเกียจอันใดซึ่งจะมีกฎหมายกำหนดพระบรมราชาธิบายของพระเจ้าแผ่นดินเช่นประเทศ
ซึ่งบางมีกำหนดต่าง ๆ กันนั้น เมื่อจะหากฎหมายสำหรับแผ่นดินใดเป็นหลักฐานทั่วถึงก็
ควรจะต้องว่าด้วยพระบรมราชาธิบายของพระเจ้าแผ่นดินให้เป็นหลักฐานไว้ แต่การซึ่ง
ควรจะกำหนดอย่างไรนั้น ข้าพเจ้าต้องขอชี้แจงความเห็นอันมีใจความเห็นที่เข้ากับวิธี
ไว้โดยย่อว่า พระเจ้าแผ่นดินกลางประเทศหมายเอาประเทศไทยซึ่งปกครองบ้านเมือง
มีกำหนดพระบรมราชาธิบายต่าง ๆ กัน ด้วยอาศัยเหตุการณซึ่งเกิดขึ้นในบ้านเมืองโดยความ
ไม่พอใจของราษฎร จึงไม่มีข้อบังคับที่กันเป็นขั้น ๆ ตามอาศัยเหตุการณซึ่งมีขึ้นใน
บ้านเมืองนั้น เหตุการณซึ่งบางนั้นยังไม่เป็นไปทั่วถึงกัน ฉะนั้นแบบอย่างจึงยังไม่ลง
เป็นแบบเดียวกันทั่วไปให้ทุกประเทศ ส่วนที่กรุงสยามนี้ยังไม่มีเหตุการณอันใดซึ่งเป็น
การจำเป็นแล้วจึงเป็นชั้นเหมือนประเทศอื่น ๆ ประเทศอื่น ๆ ราษฎรเป็นผู้ขอให้ทำ

เจ้าแผ่นดินจำใจทำ ในเมืองเราที่เป็นแก่เจ้าแผ่นดินก็คิดว่า ควรจะหา เพราะ จะเป็นการเจริญแก่บ้านเมืองและเป็นความสุขแก่ราษฎรทั่วไปจึงได้คิดหา เป็นการยึก ยักตรงกันข้าม และการที่จะปกครองบ้านเมือง เช่นประเทศสยามนั้น ตามอำนาจ อย่างไหนเจ้าแผ่นดินประเทศอื่น ๆ คือ ประเทศยุโรปก็จะมีอำนาจปกครองบ้านเมือง ได้ และจะไม่เป็นที่สนใจของราษฎรทั่วหน้าไปเลย เหมือนอย่างถ้าจะมีปารีสเม้นต์ จะไม่มีผู้ใดซึ่งสามารถเป็นเมมเบอร์โคอีตีกกัน และโดยว่าจะมีเมมเบอร์เหล่านั้น เจริญการใดก็ไม่เข้าใจในราชการดังประสงค์ เพราะไม่มีความรู้และการปกครองใด แคล้วคลำเลย ก็คงจะทำให้การทั้งปวงไม่มีอันใดสำเร็จไปได้ และจะจำเป็นที่หวาด พรั่นของราษฎรซึ่งไม่เข้าใจเรื่องราวอันใด เพราะไม่ไต่ถามไต่ถามของการเกิดขึ้นในใจ เลย ราษฎรคงจะเชื่อพระเจ้าแผ่นดินมากกว่าผู้ซึ่งจะมา เป็นเมมเบอร์ของปารีสเม้นต์ เพราะปรกติทุกวันนี้ราษฎรย่อมเชื่อถือพระเจ้าแผ่นดินว่าเป็นผู้อยู่ในยุติธรรม และเป็น ผู้รักใคร่คิดจะหาหนทางราษฎรให้อยู่เป็น เป็นสุขยิ่งกว่าผู้ซึ่งหันหน้ากันเป็นความจริง เพราะเหตุฉะนั้น ชาวเราจึงเป็นสมควรว่า ราษฎรภาสของพระเจ้าแผ่นดินควรจะ กำหนดความหมายเพิ่มเติมในข้อที่เป็นข้อจริงอย่างไร

จากพระบรมราชโองการครั้งก่อนนั้น จะเห็นได้ว่าพระบาทสมเด็จพระจุล จอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเห็นพระทัยที่จะให้มีกฎหมายกำหนดพระบรมราชานุญาตถึง เช่น ประเทศประชาธิปไตยในยุโรป แต่ทรงพิศมัยคือผู้ทรงที่ว่า ราษฎรชาวไทยยังไม่มี ความรู้ความเข้าใจในการปกครองตามระบอบประชาธิปไตย และไม่มี ความสนใจในการปกครองบ้านเมืองแก่อย่างใด ฉะนั้น การที่จะนำระบอบประชาธิปไตยมาใช้โดย ที่ไม่ได้มีการวางรากฐานไว้ก่อนนั้น ย่อมจะนำมาซึ่งอันตรายมากกว่าผลดี พระองค์ จึงจำต้องยั้งใจราษฎรไว้ผู้จักรบระบอบประชาธิปไตยโดยทรงเห็นแก่ที่ระบอบนั้นกว่า

^๑ หองขุน สุทธิหอง, เก็บรักษาพระนิพนธ์พระราชเจ้า (พระนคร : โรงพิมพ์ไชนมิตร์, ๒๔๐๖) หน้า ๑๒๒ - ๑๒๔

ราษฎรจะคุ้นเคยและเข้าใจดีในภายหลัง แม้นแต่ในสมัยปัจจุบันก็ตาม ราษฎรส่วนใหญ่
ยังไม่ค่อยจะเข้าใจในการปกครองระบอบประชาธิปไตย นอกจากจะไม่เข้าใจแล้วบ้าง
ไม่ค่อยจะสนใจในความเป็นไปของบ้านเมืองอีกด้วย

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเจ้าพระทัยในการปกครอง
ระบอบประชาธิปไตยเป็นอย่างดี และทรงเห็นว่าเป็นสิ่งที่ดีทั้งงาน แต่การที่จะนำความ
คิดเห็นเกี่ยวกับการปกครองระบอบประชาธิปไตยมาขัดแย้งกับราษฎรซึ่งไม่เคยมีความรู้
ความเข้าใจในเรื่องนี้มาก่อน บัญไม่ก่อให้เกิดผลดีแก่อย่างใด ในพระบรมราชา
ธิบายเรื่องสามัคคี พระองค์ทรงให้ทรงทราบว่า

"เพราะฉะนั้นจะช่วยการกล่าว ไปโดยถึงความคิดที่จะทั้งปวงในนครขึ้นในชุมชน
ซึ่งไม่มีความรู้ที่จะคิดราชการ และไม่มีความต้องการของคนถึงบ่วง นอกจากที่
จะเอาอย่างประเทศยุโรปเพียงดีหากคนเท่านั้น หรือจะมีไปลัทธิก็อปากีขึ้นในเวลาซึ่ง
บ้านเมืองยังไม่ต้องการดังนี้ ก็จะมีแต่ของหมิ่นเกลียดกันจนการใดไม่สำเร็จไปได้ เป็น
เครื่องขวางไ้บ้านเมืองมีความเจริญขึ้นอย่างเคี้ยว เพราะตามที่แท้จริงนั้นเมือง
ไทยที่มีเมืองยุโรปกลับตรงกันข้าม ฝ่ายประเทศยุโรปนั้นราษฎรมีความปรารถนาที่จะ
เปลี่ยนแปลงระบอบไป ฝ่ายปกครองเป็นที่ศึกษาจากข้อการเปลี่ยนแปลงนั้นจนมีเหตุการณ์
ใหญ่ ๆ โท ๆ เบื้อง ๆ แต่ไม่ทราบ ส่วนเมืองเราราษฎรไม่มีความปรารถนาอยาก
เปลี่ยนแปลงอันใด นอกจากข้อความอันใดซึ่งมากระทบไม่เป็นที่สนใจก็เข้าข้างคน
บางหมู่ไปขอละหนึ่งคราวหนึ่งเท่านั้น ถ้าจัดการเปลี่ยนแปลงอันใดแล้วมันก็จะเห็นเป็น
การเคียดกรอบทุกสิ่งทุกอย่าง ..."

เป็นที่น่าสังเกตว่า ในพระบรมราชาธิบายตอนนี้ พระบาทสมเด็จพระจุล

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบรมราชาธิบายเรื่อง
สามัคคี, พิมพ์ พ.ศ. ๒๔๗๔ หน้า ๑๔ - ๑๖

จอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงใ้กล่าวถึงเรื่องพรรคการเมืองไว้ และทรงเห็นว่าในการปกครองระบอบประชาธิปไตยแบบรัฐสภานั้น ซึ่งสำคัญบางแห่งก็คือ การมีพรรคการเมือง แต่การที่จะจัดให้มีขึ้นในประเทศไทยขณะนั้นยังไม่เป็นสิ่งที่พึงกระทำ

ความคิดเกี่ยวกับการจัดตั้งรัฐสภาขึ้นในประเทศไทยนั้น แม้นคนสำคัญในต่างประเทศบางคนก็บังกรากถึงกรมหลวงจอร์จธงอป่าให้ทรงจัดตั้งรัฐสภาขึ้นในประเทศไทย ดังจะทราบได้จากเมื่อคราวเสด็จประพาสยุโรปครั้งหน้ถึงก่อนสวรรคต ๑ ปี ทรงเล่าไว้ในพระราชนิพนธ์ใ้กองม้าย เป็นพระราชหัตถ์ขอเสอา ฉบับที่ ๒๓ ลงวันศุกร์ที่ ๕ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๕๐ ทรงพระราชนิพนธ์ระหว่างประทับอยู่ ณ กรุงกรีซเขียนเป็นว่า "กินเนอร์วันนี้ไม่สู้มีคณสำคัญ ลอยไปรมินิสเตอร์อยู่ครึ่งหนึ่งก็บอกว่าทำไมได้ก็ถูกทวงตคตคตคือ ปาตีเมนต์ทวน ไปรมินิสเตอร์คนนี้เป็นทวนผู้พิคค่านแบกเมืองนอร์เวย์จากสวีเดนเป็นทวนฉาพมาก พูดถึงทวนก็ กำจัดกับทวนว่า อย่าใ้มีตคตคตคตในเมืองไทยเลย เจ้าแผ่นดินก็ถูกเหมือนกัน เป็นคนของไวโอบการงาน เล่าใ้เป็นฉากในเหตุตคตคต ๗ นำทั้งคำพูดเชาพาก ..."

ครั้นมาตสมเด็จระจุกจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงปรารภอย่างบ่งชี้ใ้จะใ้มีการปกครองแบบประชาธิปไตย แม้จะไม่อาจพระราชทานรัฐธรรมนูญใ้เพราะเหตุขัดข้องต่าง ๆ ทั้งใ้กล่าววมาแล้ว แต่กระของลัทธิทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจต่าง ๆ อันเป็นเครื่องแสดงถึง การปกครองแบบประชาธิปไตยโดยทวิติทาง

๒.๑.๒ การปฏิรูปการปกครองในรัชกาลที่ ๕

ในสมัยก่อนนั้นระเบียบบริหารส่วนกลางจัดเป็น ๔ แขนก เรียกว่า เมือง วจิ คตัง นา หรือที่เรียกรวมกันว่า "จุกุสพณ" ต่างส่วนต่างมีหน้าที่บังคับบัญชางาน

๕ สรมาตสมเด็จระจุกจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระราชนิพนธ์เรื่องใ้กองม้าย เล่ม ๒. (พระนคร : โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร, ๒๔๖๖) หน้า ๒๖ - ๓๓

ของชน ตำแหน่งเทียบเท่าเสนาบดีในรัชกาลสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ ทรงตั้ง
 เสนาบดีเพิ่มขึ้นอีก ๒ ตำแหน่ง ในหนังสือพระราชพงศาวดารใช้คำว่า "เอาทหาร
 เป็นสมุทธระทวาโหม เอาทอเรือเป็นสมุทธนายก" คือ ตั้งกระทรวงทวาโหมเป็น
 หัวหน้าราชการฝ่ายทหารทั่วไป กระทรวงมหาดไทยเป็นหัวหน้าราชการฝ่ายพลเรือน
 ทั่วไป เสนาบดีหัวหน้าของกระทรวงนี้มียศเป็นอัครมหาเสนาบดี สูงกว่าเสนาบดี
 จตุสดมภ์ทั้ง ๔ ^๖

ระเบียบการปกครองอย่างนี้ เมื่อทมาถึงรัชสมัยแห่งพระบาทสมเด็จพระ
 จุฬจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเห็นว่าเป็นการอำมหิตไม่เป็นระเบียบเรียบร้อยตำแหน่ง
 หน้าที่การงานยังกำกวมกันอยู่ ผนควรจะปรับปรุงเสียใหม่ให้เหมาะสมและสอดคล้อง
 กับอารมประเทศอันคติ ในพระบรมราชโองการประกาศเรื่องแผ่นดิน พระองค์
 ทรงแถลงว่า "... การปกครองในบ้านเมืองเราจึงเป็นไปในปัจจุบันนี้ ยังไม่เป็น
 วิधिปกครองที่จะให้การทั้งปวงเป็นไปสะดวกได้แต่เดิมมาแล้ว ครั้นเมื่อล่วงมาถึง
 บินบ้านเมืองบังเจริญขึ้นกว่าแต่ก่อนหลายเท่า การปกครองอย่างเก่านั้นก็ยังไม่
 คุ้มความต้องการของบ้านเมืองเสียทีเดียว จึงได้มีความประสงค์อันยิ่งใหญ่ว่าจะแก้ไข
 ธรรมเนียมการปกครองให้สมกับเวลาให้เป็นทางที่จะเจริญแก่บ้านเมือง" ^๗

มูอเทศวิชาคือที่ทำการเปลี่ยนแปลงการปกครองแผ่นดินในรัชกาลที่ ๔ อาจ
 แยกออกเป็น ๒ ส่วนใหญ่ คือ มูอเทศจากภายนอก อันได้แก่ปัญหาทางการเมืองระ
 หว่างประเทศและความกดดันกลาง ๆ ที่ประเทศไทยเผชิญมาอยู่ในขณะนั้น อาทิ
 การบีบบังคับจากมหาอำนาจตะวันตก คือ อังกฤษ และฝรั่งเศส ซึ่งบ่มลิตพิภพมา
 ครอบครองดินแดนประเทศเพื่อนบ้านที่ติดต่อกับไทย และมูอเทศภายในประเทศ

^๖ สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส, ลักษณะการปกครองประเทศสยาม
 สมัยโบราณ, (พระนคร : โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร, ๒๔๗๑) หน้า ๑๕ - ๑๖

^๗ ทองถิ่น สุทนต์, หน้า ๑๖

บัญชาหัวเมืองซึ่งราษฎรอยู่ในขณะ หัวเมืองหนึ่งก็มีผู้ว่าราชการเมืองเป็นผู้ดูแล
รับผิดชอบ แก่อยู่ในบังคับบัญชาของเสนาบดีประจำมณฑลของตน และบางเขต
เมืองขอให้เป็นอำเภอ ตำบล และหมู่บ้าน เพื่อให้สะดวกแก่การปกครองมีเจ้าหน้าที่
รักษาราชการทั่วทุกแห่ง *๑ ในปี พ.ศ. ๒๔๔๐ ได้ประกาศใช้พระราชบัญญัติ
ลักษณะการปกครองท้องที่ พ.ศ. ๑๑๖ พระราชบัญญัติฉบับนี้เป็นกฎหมายปกครอง
ท้องที่ฉบับแรกของประเทศไทย ซึ่งได้วางระเบียบการปกครองหมู่บ้าน ตำบล และ
อำเภอขึ้นไว้ ไม่ปรากฏแน่ชัดว่าคดีในการจัดระเบียบการปกครองตามพระราชบัญญัติ
นี้ได้แนบมาจากที่ใด แต่พิจารณาจากหลักฐานแล้วเชื่อได้ว่านำมาจากฉะ เมื่อครั้ง
ยังเริ่มมณฑลหนึ่งของอินเดียน *

๓.๑.๓ การปรับปรุงการศึกษา

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงตระหนักดีว่า การศึกษา
จะทำให้คนฉลาดและมีความรู้ความสามารถในอันที่จะนำประเทศชาติไปสู่ความเจริญ
รุ่งเรืองได้ และจะทำให้ราษฎรเข้าใจในการปกครองระบอบประชาธิปไตย ครั้น
ใดที่ราษฎรยังไม่ได้รับการศึกษาก็สมควรแล้ว ครั้นนั้นประชาธิปไตยย่อมดำรงอยู่
ไม่ได้ ด้วยเหตุนี้เองพระองค์จึงทรงเร่งปรับปรุงการศึกษาเป็นการใหญ่ พระราช
กรณียกขึ้นก็เป็นอีกประการหนึ่งซึ่งแสดงว่า พระองค์คำนึงถึงคนระบอบประชาธิปไตย
การที่ทรงบำรุงการศึกษารของราษฎรโดยเสมอภาคนั้น เป็นจุดประสงค์อันแท้จริงที่ทรง
นึกถึงมาตลอดรัชกาล ดังจะเห็นได้จากพระราชดำริส่วนหนึ่งซึ่งทรงกล่าวไว้เมื่อครั้ง
ทรงกั้งโรงเรียนพระตำหนักสวนกุหลาบว่า "... เจ้านายราชตระกูลตั้งแต่ลูกฉันเป็น

*๑ เรื่องเดียวกัน หน้า ๔๓ - ๔๔

*๒ ดร. ชำนาญ บุณนุรณ, การปกครองท้องที่ในประเทศไทย

ตนเองไป ทอดจนถึงราษฎรที่ต่ำที่สุด จะได้โอกาสเง่าเรียนให้ตนเองเห็นว่าเจ้า
ว่าขุนนางว่าไพร่ เพราะฉะนั้นจึงขอปลดไว้ว่าการเง่าเรียนในบ้านเมืองเราจะเป็น
ของสำคัญที่หนึ่งซึ่งมันจะจัดให้เจริญขึ้นจงได้” ๖๖ จากพระราชดำริดังกล่าวข้างต้นจะเห็นว่า
คนไทยทุกคนมีสิทธิในการศึกษาภาคเดียวกันหมด ซึ่งก็เป็นลักษณะของการปกครองระบอบ
ประชาธิปไตย

การศึกษาในรัชสมัยของพระองค์นั้น กล่าวได้ว่าได้ก้าวหน้าออกไปอย่าง
กว้างขวาง คือ นอกจากจะได้จัดตั้งโรงเรียนพระตำหนักสวนกุหลาบ โรงเรียนราษฎร
ที่วัดมเหยงค ๗ และตามพระอารามอื่น ๆ แล้ว ก็ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้จัด
ตั้งกระทรวงธรรมการ อันเรียกกันว่า กระทรวงศึกษาธิการในปัจจุบันนี้ขึ้น เมื่อวันที่ ๓
เมษายน พ.ศ. ๒๔๐๘ เพื่อควบคุมกิจการต่าง ๆ ในด้านการศึกษาและการศาสนาเพื่อ
ให้ประชาชนทุกเมืองมีสิทธิปัญญาความรู้และอยู่ในศีลธรรมอันดี อันจะนำความสุขความ
เจริญมาสู่บ้านเมือง ๖๗ ท้ายจึงได้จัดตั้งโรงเรียนชั้นตามพระอารามใหญ่น้อยแก่
หลายออกไปโดยอ้าวม มีพระบรมวงศานุวงศ์และข้าราชการทาดินกรที่ชรามีอุปการะ
โรงเรียนในวัดของวงศ์สกุลบ้าง ในวัดอันไกลสถานที่อยู่บ้างมากขึ้นทุกที ไม่ช้าเท่า
ใดโรงเรียนหลวงก็แพร่หลายออกไปจนถึงหัวเมือง ๖๘ ในปี พ.ศ. ๒๔๑๑ ได้มีการ
เปลี่ยนแปลงอันมีชื่อว่าสำคัญยิ่งในการศึกษา คือ เปลี่ยนตำราเรียนหนังสือภาษาไทย
เอิกฉอมตามแบบเรียน ๖ เล่ม ของพระยาศรีสุนทรโวหาร (น้อย อาจารยางกูร) มา
ใช้แบบเรียนเร็วซึ่งพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาถำรงราชานุภาพทรงนิพนธ์ ปี พ.ศ.

๖๖ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว “พระราชดำริตอบใน
การพระราชทานรางวัลนักเรียนที่โรงเรียนพระตำหนักสวนกุหลาบ พ.ศ. ๒๔๒๗”
ในพระราชดำริในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว หน้า ๘

๖๗ ประยูรช อิศริตติง, แผ่นดินพระมหากษัตริย์ (พระนคร :
โรงพิมพ์ห้องอักษร, ๒๕๐๑) หน้า ๑๐๐

๖๘ ศิริรัตน์ นิละคุปต์, การศึกษาเชิงประวัติศาสตร์ เรื่องประเทศไทยใน
ประเทศไทย (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๐๗) หน้า ๑๗๑ - ๑๗๒

๒๔๑๑ โค้ทราพระราชบัญญัติการสนธิสัญญา และใน พ.ศ. ๒๔๑๔ โค้ชนักเรือบินออกไปศึกษาวิชาครูที่ประเทศอังกฤษ รวม ๔ คน * นอกจากนี้ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ยังได้ทรงส่งพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์ตั้งทุนเช่าเรือขนส่ง (King Scholar Ship) ส่งผู้ที่มีสติปัญญาดีไปศึกษาวิชาคนต่างประเทศ เพื่อนำความรู้มาทำประโยชน์ให้แก่ชาติบ้านเมือง พระราชกรณียกิจประการนี้บ่มเบียดังถึงมหากรุณาธิคุณที่ทรงให้โอกาสแก่ชนทุกชั้นตามความรู้และความสามารถไม่เลือกชาติตระกูลไปศึกษา ๒ ครั้งประเทศ **

การศึกษาระบบพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดให้จัดขึ้นนี้เป็นประจักษ์ตราบว่า พระองค์ทรงใฝ่หิทธิกรวิชารในการศึกษาเท่าเทียมกันหมดไม่เลือกที่จะเป็นเจ้านาย ขุนนาง หรือสามัญชน พระราชกรณียกิจนี้ก็เป็นอีกประการหนึ่งซึ่งแสดงว่าพระองค์ทรงดำเนิการระบอบประชาธิปไตย

๒.๑.๔ การเลิกทาส

พระราชกรณียกิจอันยิ่งใหญ่และแสดงถึงความเจียมใจประชาธิปไตยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ก็คือการที่ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เลิกทาส ทรงเห็นว่ากรรมวิพาทาสเป็นดาร์คติรอนนิคิติของมนุษย์ เป็นการไม่เสมอภาค นอกจากจะยังความเคียดแค้นแก่ผู้ถูกทาสแล้ว การมีทาสย่อมเป็นเครื่องถ่วงความเจริญก้าวหน้าของชาติ และแสดงถึงความอ่อนแออีกด้วย

การเลิกทาสนับว่าเป็นงานที่บากบั่นเป็นอย่างยิ่ง ดังปรากฏในคำนำของกรมคือปากกรจากหนังสือเรื่อง "เลิกทาสในรัชกาลที่ ๔" ซึ่งกล่าวไว้ว่า "เมื่อเรื่องทาสเป็นเรื่องสำคัญในประวัติศาสตร์ของมนุษยชาติ เรื่องเลิกทาสนี้คงจะเป็น

* เช่น ทานิชานันท์ "พระบาทสมเด็จพระสุทโฆเจ้าทวงโค้ทรวงบวรุพระนครอย่างไรบ้าง" เรียงความขอพระเกียรติ ร. ๔ ฉบับไ้กับรางวัลที่ ๑ (พระนคร : โรงพิมพ์คุรุสภา, ๒๕๐๘) หน้า ๘๘

** ศิริวิรัตน์ นีละคุปต์ หน้า ๑๓๒

เรื่องสำคัญเกี่ยวกับความเป็นอยู่ของมนุษย์ยิ่งขึ้นไปอีก การเลิกทาสในต่างประเทศมีข
 กระทบกระทั่งจนถึงขั้นเกิดศึกกลางเมือง เช่น ในอเมริกาและเป็นเหตุให้เกิดกบฏ เช่น
 กบฏซีกมาในญี่ปุ่น เป็นต้น ด้วยเหตุนี้การเลิกทาสในประเทศไทยเมื่อรัชสมัยของพระบาท
 สมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงถือได้ว่าเป็นเรื่องสำคัญและเป็นเรื่องใหญ่เรื่องหนึ่ง
 ในประวัติศาสตร์ของไทย การเลิกทาสในรัชกาลที่ ๔ เท่ากับเป็นการเลิกความเป็นอยู่
 และความรู้สึกจิตใจของประชาชนชาวไทยจากค่านิยม ซึ่งความเป็นอยู่และความรู้สึก
 ทางจิตใจนั้นยากที่จะเปลี่ยนแปลงแก้ไข” ๗

เรื่องทาสไม่ใช่เรื่องของไทย แต่เป็นเรื่องที่เราเอาอย่างมาจากชน
 ชาติอื่นที่เราเอาแบบอย่างเรื่องพระมหากษัตริย์เป็นสมมุติเทพราชเข้ามาใช้ในสมัยอยุธยา
 ในสมัยสุโขทัยนั้นเป็นระบบที่ท้อปกรองดูก พระมหากษัตริย์ก็พลเมืองใกล้เคียงกับนิทนาม
 ทีเดียว มาถึงสมัยอยุธยาพระมหากษัตริย์ก็พลเมืองอยู่ห่างกันคนละโลก เมื่อพระมหาก
 ษัตริย์สูงขึ้นพลเมืองก็ต่ำลง สหิทธิที่ถือว่ารัฐเป็นกรรมกรว่าขึ้นหนึ่งก็เพิ่มไป สภาสมมุติ
 ที่เกิดขึ้นใหม่ในสมัยอยุธยา อีกอย่างหนึ่งก็คือความเป็นทาส ๘ กฎหมายโค่งอักษะ
 ของหาสออกเป็น ๘ อย่าง คือ ๘

- ๑. ทาสอินโด ๒. ทาสในเรือนเบี้ย ๓. ทาสที่ไต่คว้าการร่วมรดก ๔. ทาส
 ที่มีผู้ไต่ ๕. ทาสที่ช่วยไว้จากพันธโทษ ๖. ทาสที่ช่วยจากทุกข์ทรมาน ๗. ทาสเชลย

นโยบายการเลิกทาสของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ทรง
 กระทำนั้นนับได้ว่า เป็นนโยบายที่เพิ่มไปช่วยความสมบูรณ์ของชนชั้น จึงนี้เพราะพระองค์
 ทรงตระหนักว่า เรื่องทาสนี้มีมานานแล้ว การที่จะไปเลิกเด็ดขาดโดยทันทีนั้นย่อมจะ
 ก่อให้เกิดผลร้ายเป็นอย่างยิ่ง ดังนั้นได้จากพระราชปรารภว่า “ข้าพเจ้ามีความ

๗ กรมศิลปากร, เลิกทาสในรัชกาลที่ ๔ (พระนคร : โรงพิมพ์
 บำรุงปัญญากิจ, ๒๔๘๘) หน้า ๖

๘ หอวงวิจิตรวาทการ “ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจของไทย” วิจิตรวาทการ
อนุสรณ์ เล่ม ๑ (พระนคร : ราชการกรมการพิมพ์, ๒๕๐๕) หน้า ๖๐ - ๖๔

๙ เรื่องเดียวกัน หน้า ๖๔ - ๖๕

ปรารถนาว่า การซึ่งโรจึงเป็นธรรมเนียมบ้านเมืองมาแต่โบราณ แต่ไม่รู้เป็นบุคิขกรรม ก็อยากจะเอื้อมเอื้อม แต่จะรู้ใจไหนหนักเอาที่เดี๋ยวนั้นไม่ได้ จะต้องคอยคักคอบรอน ไปคักคอบเอื้อมน้อย คอยให้เบาบางเข้าทุกที เมื่อเป็นอยู่ดังนี้การคักคอบจะเป็นไปทีละ น้อย ๆ เรียบร้อยไปตามเวลา” ๒๐

อย่างไรก็ตามแม้ว่าการเลิกทาสจะเป็นงานที่ยากลำบากเรื่องโลกก็ตาม พระองค์ก็มิได้ทรงย่อท้อ และทรงวางนโยบายแก้ไขอย่างสุจริตชนคม ค่อยชอนชอน ทีละเอ็ดทีละน้อยเพื่อมิให้เป็นภาระเสียพายนแก่ราษฎรเกินสมควร ในที่สุดพระองค์ทรง เลิกทาสได้เป็นผลสำเร็จโดยทรงใช้เวลาดำเนินการเลิกทาสถึง ๓๗ ปี และเป็นการสำเร็จที่น่าสรรเสริญ เพราะไม่เกิดเรื่องวุ่นวายเหมือนประเทศต่าง ๆ ที่เคยมีมาแล้ว ในประวัติศาสตร์ การเลิกทาสนี้เป็นพระราชกรณียกิจที่สำคัญยิ่ง แสดงถึงความ เป็นนักประชาธิปไตยที่แท้จริงของพระองค์ซึ่งทรงเห็นว่า คนเราทุกคนมีสิทธิเท่าเทียมกันหมด อันเป็นหลักการสำคัญยิ่งของระบบประชาธิปไตย

๒๐.๒ แนวความคิดเกี่ยวกับการปกครองระบอบประชาธิปไตยในรัชกาลที่ ๖

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเป็นราชโอรสองค์ที่ ๒๔ ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และเป็นราชโอรสองค์ที่ ๒ ของ สมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ พระนามเดิมว่า สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอเจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงมหาดไทย ทรงประสูติเมื่อวันที่ ๒๖ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๖๘ ทรงดำรงตำแหน่งรัชทายาทเสด็จสวรรคต พระองค์ จึงได้รับสถาปนาตำแหน่งรัชทายาทแทนในปี พ.ศ. ๒๔๗๓ และได้เสด็จเสวยราช สมบัติเมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๕ ขณะนั้นมีพระชนมายุ ๗ พรรษา อยู่ในราชสมบัติ ๑๖ ปี เสด็จสวรรคตเมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๑ พระชนมายุ ๒๕ พรรษา ๒๑

๒๐ กรมศิลปากร “พระราชประวัติในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ว่าด้วยเรื่องทาสและเลิกทาส” เลิกทาสในรัชกาลที่ ๕ (พระนคร : โรงพิมพ์บำรุง แกล้วกิจ, ๒๔๘๘) หน้า ๑๘

๒๑ เจริญ ไชยชนะ, ประวัติศาสตร์ไทย (พระนคร: บริษัทการพิมพ์ไชนวัน, ๒๔๘๗) หน้า ๖๖๕ I 16229373

๓.๓.๑ พรรคคณะของราชการที่ ๒ ที่ทรงมีต่อระบอบประชาธิปไตย

ก่อนที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวจะเสด็จสวรรคตไม่นานนัก พระองค์เคยทรงตรัสว่า

"...ฉันจะให้ลูกศิษย์ราษฎรของหลวงแก่ตมเมืองในทันทีที่ขึ้นสู่วาฬัดซิงก์ ในขณะขึ้นตำแหน่งกษัตริย์ กล่าวคือ ฉันจะให้เขาไปทำอีเมนส์และคอนสตีทิวชัน..."^{๒๖} เมื่อพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จขึ้นครองราชสมบัติ พระองค์ทรงตั้งพระทัยที่จะเจริญรอยตามพระราชประสงค์ของสมเด็จพระชนกนาถ ดังที่ได้ทรงตรัสไว้ว่า

"...การต่อไปภายหน้า ในส่วนตัวของเราขอให้ท่านทั้งหลายจงไว้วางใจเสียว่า ความคิดบ้างใดซึ่งเราสามารถจะดำเนินเจริญรอยตามพระบาทสมเด็จพระชนกนาถได้ เราจะถือเป็นหน้าที่ของเราให้โดยที่ความถูกต้องและความถูกต้องที่จำเป็นของเมืองและประชาชนของเราให้เจริญยิ่งขึ้นไปตามลำดับ..."^{๒๗}

โดยแท้ที่จริงเอง พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงทรงพยายามกระทำทุกอย่างเพื่อเจริญรอยตามสมเด็จพระชนกนาถ ซึ่งรวมทั้งการวางรากฐานการปกครองระบอบประชาธิปไตยให้แก่กตมเมือง ดังจะเห็นได้จากการจัดตั้งคู่มือคานี้เป็นต้น อนึ่ง การที่ทรงเจริญด้วยในประเศอังกฤษนี้ ได้ทรงศึกษารวมถึงมูลคชธรรมคาสานักผู้ซึ่ง เป็นสิ่งที่ไม่เคยมีตรณะนากษัตริย์ไทยพระองค์ใดเคยปฏิบัติมาก่อน อาจสันนิษฐานได้ว่า พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวคงจะทรงได้รับความคิดในคานนี้ประชาธิปไตย ที่เก่าแก่และเป็นแบบอย่างทีประเศอื่น ๆ ดิอปฏิบัติตาม ชาวต่างประเทศผู้นึงได้เขียนชมเชยไว้ว่า "พระองค์เป็นผู้มีเสน่ห์ เจลียวฉลาด และเป็นนักประชาธิปไตย"^{๒๘}

^{๒๖} พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระราชดำรัสในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (พระนคร : โรงพิมพ์บำรุงนุกูล, ๒๔๗๓) หน้า ๓๓-๓๔

สมัครของค็กรงปรารภนาที่จเมีการปกครองระบอบประชาธิปไตยก็ตาม
แต่จากการนี้โดยตรงเห็นแนวทางการปกครองระบอบประชาธิปไตยในต่างประเทศ
ของค็กรงครระหนักว่า การปกครองแบบนี้ยังไม่เหมาะสมสำหรับคนไทยซึ่งส่วนใหญ่
ยังไม่มีความรู้ความเข้าใจในการปกครองระบอบประชาธิปไตย เพราะฉะนั้นเมื่อ
ความนึกเกี่ยวกับการปกครองระบอบประชาธิปไตยก็เริ่มโหดร้ายขึ้นในบรรดาผู้ที่ได้รับ
การศึกษากลางประเทศ หรือของค็กรงโคตรงพยายามศึกษาค้นคว้าของของสมัคร
เท่าที่จะทรงกระทำได้ โดยการเขียนบทความบ้าง บทความบ้าง และในการกระ
รหาทานพระบรมราโชวาทในที่ต่าง ๆ บ้าง ดังจะเห็นค็กรงนี้

...ในที่นี้เราไม่ตั้งใจจะกล่าวถึงการเมือง แต่ก็จำเป็นต้องกล่าว
ถึงคิดเห็นชอบ เพราะเนื่องด้วยการศึกษาใจมักเวียนในเวลาที่เขาเข้าไปอยู่ในสถาน
ศึกษา บ่อยมีเวลาที่จำเป็นอยู่บ้างที่จะต้องถึงเราขึ้นมาจนถึงการเมือง เราขอ
เตือนสติกับเรียนว่า จะคบกับใครก็ต้องระวังความ กุศลที่จะรับทรงเอาเป็นของดีและ
นำนิยมน การทั้งปวงหากสนใจเองเขียนก่อนว่า

- ๑. ลัทธิหรือวิธีการนั้น ๆ จะเหมาะแก่คนไทยหรือไม่
- ๒. สภาพแห่งเมืองไทยในเวลานี้จะการใช้ลัทธิหรือวิธีการนั้นได้หรือไม่
- ๓. ถ้าจะใช้ลัทธิหรือวิธีการนั้น ๆ จะเป็นประโยชน์แก่คนส่วนมากหรือไม่

หรือจะเป็นประโยชน์แก่สำหรับตัวเรา และพวกของรองเราที่เป็นสนับสนุน ถ้ายังกณ
ปัญหาถึงสามข้อนี้ไม่ใคร่จะหาความเข้าใจละก็ยกมาเพื่อรับรองว่า ลัทธิหรือวิธีการนั้น ๆ
เป็นของดีและนำนิยมน อย่างสิ้นว่าสภาของประเทศไทยหรือเมืองไทยคิดกันอยู่ ฉะนั้น
สิ่งซึ่งเป็นคุณสำหรับเราอาจจะจะเป็นโทษสำหรับเราได้ เราก่อว่าเห็นตรงเท่านี้เชื่อว่าจะขอ
แล้วสำหรับเตือนสติผู้มุ่งดี... ๒๕

๒๕ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว "พระบรมราโชวาทพระราช
พามาในการธมาคมนิกเรียนซึ่งไปศึกษาอยู่ในประเทศยุโรป เมื่อวันที่ ๓๑ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๖๔"
ในพระราชดำรัสและพระบรมราโชวาทในทรงมหาธมาคมนิกเรียน

การที่ทรราชชนม์เค็จทรงมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวยังไม่ทรงเปิดโอกาสให้มีการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันเป็นองมาจากเหตุผลองค์ต่างข้างกัน กล่าวคือประเทศไทยยังไม่พร้อมที่จะมีการปกครองแบบนี้เพราะราษฎรยังไม่มีความรู้ความเข้าใจพอ หากใ้เฝ้าจนเข้าใจอีกว่า พระองค์ทรงห่วงแหมพระราชอำนาจ ราวต่างประเทศหนึ่งใดกล่าวถึงพระองค์ว่า "พระองค์ไม่ทรงเห็นด้วยอย่างถึงกับมีการปกครองประชาธิปไตยแบบมีรัฐธรรมนูญ"^{๒๖} แต่โดยข้อเท็จจริงแล้วพระองค์ก็ทรงพยายามปลูกฝังการปกครองระบอบประชาธิปไตยให้แก่ราษฎรชาวไทย ก็จะได้เห็นได้จากแผนที่ทรงจัดตั้งศึกษาขึ้น เพื่อนำเอาแบบการปกครองระบอบประชาธิปไตยมาทดลองปฏิบัติ และเพื่อที่จะให้ราษฎรชาวไทยคุ้นเคยกับระบอบนี้ นอกจากนั้นยังได้เสริภาพแก่หนังสือพิมพ์อย่างเต็มที่ ในการที่จะแสดงความคิดเห็นในทางการเมืองจากพระราชกรณียกิจดังกล่าว ก็จะได้เห็นว่าพระองค์มีพระราชประสงค์ที่จะให้มีการปกครองระบอบประชาธิปไตยขึ้นในประเทศไทย แต่ยังไม่ถึงเวลาอันสมควรที่จะกระทำเช่นนั้น

๒.๒.๒ การปรับปรุงการศึกษา

ในรัชสมัยของทรราชชนม์เค็จทรงมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว การศึกษาของไทยได้เจริญก้าวหน้าไปอย่างรวดเร็ว ทั้งนี้เพราะพระองค์ทรงตระหนักดีว่าการศึกษาบ่มบ่มมาซึ่งความเจริญของบ้านเมือง จึงได้ทรงพยายามหนุนนำและส่งเสริมการศึกษาออกเวลา และเมื่อราษฎรได้มีการศึกษาโดยทั่วถึงแล้ว การที่จะนำเอาแบบการปกครองแบบประชาธิปไตยมาใช้มันย่อมจะนำมาซึ่งข้อดีแก่ประเทศชาติ พระองค์ทรงตระหนักดีในเรื่องการศึกษาของราษฎรเป็นอย่างดี "...ทรงพระราชดำริถึงโดยพระราชจริยธานุวัตร จะหนุนนำรุ่งเรือง - กรุณาาร อนุารีถึงหลายในพระราชอาณาจักร

^{๒๖}

John F. Cady, Southeast Asia : Its Historical Development (New York : Mc Graw - Hill Book Company, 1964) P. 496

ได้เล่าเรียนในรัฐนังปืออันจะเป็นทางที่จะประกบกิจการทั้งปวงตามชาติภูมิในภายหลัง
ไว้ทั่วถึงกัน...” ๒๗

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงตั้งพระราชหฤทัยมุ่งหมายที่จะจัดการศึกษาของประเทศให้มีความเจริญทัดเทียมนานาประเทศ เพราะพระองค์ได้ทรงสำเร็จการศึกษาจากประเทศอังกฤษ พระองค์ยอมรับทรงทราบการศึกษาได้ชัดเจนเป็นอย่างดีที่จะนำมาทรงจัดให้ประเทศโดยเรามีความเจริญขึ้น ๒๘ การศึกษาที่ได้จัดมาแล้วในรัชกาลก่อนแม้ว่าวัตถุประสงค์ที่จะฝึกคนเพื่อใช้ในราชการ เพราะในเวลานั้นราชการโค้ยามกว้างขวางออกไปจำเป็นของราษฎรที่มีความรู้มากขึ้น ครั้นต่อมาในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเห็นว่า ควรจะจัดการศึกษาให้กว้างขวางออกไปอีก ดังนั้น ใน พ.ศ. ๒๔๔๘ ได้มีการจัดระเบียบราชการใหม่ในกระทรวงธรรมการ แบ่งงานออกเป็น ๕ กรม ในหัวหน้าของแต่ละกรมมีตำแหน่งเป็นเจ้ากรมต่าง ๆ ประกอบด้วย กรมกลาง กรมสั่งการ กรมธรรมการ กรมราชบัณฑิต และกรมศึกษาธิการ โทณีย์เจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดี ซึ่งขณะนั้นมียศเป็นพระบาทวิสุทธิสุริยศักดิ์ เป็นเสนาบดี ๒๙

พระราชบัญญัติสำคัญที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาซึ่งออกในรัชกาลนี้ก็คือ พระราชบัญญัติโรงเรียนราษฎร์ พ.ศ. ๒๔๖๐ และพระราชบัญญัติประถมศึกษา พ.ศ. ๒๔๖๔ สำหรับพระราชบัญญัติโรงเรียนราษฎร์นั้น ความมุ่งหมายของพระราชบัญญัตินี้ระบุไว้ในพระราชดำรัสปรากฏว่า “บัดนี้เห็นการณ์ควรที่จะจัดวางการปกครองโรงเรียนราษฎร์ให้พระราชอาณาจักร และชำระรื้อถอนกฎหมายซึ่งขัดกับสำหรับโรงเรียนราษฎร์

๒๗) ศิริวิวัฒน์ นีละคุปต์ หน้า ๔๔๔
๒๘) พจนานุกรมราชบัณฑิต, หนังสืออนุสรณ์พิเศษ (ว่าด้วยเจตนาจัดการที่เป็นส่วนสำคัญ ๆ ของประเทศสยาม) (พระนคร: โรงพิมพ์หนังสือไทย, ๒๔๖๐) หน้า ๑๒๔
๒๙) ขวัญ มุขพระโกษา, พระมหาธีรราชเจ้า (พระนคร: โรงพิมพ์รุ่งเรืองธรรม, ๒๕๐๖) หน้า ๒๔๔

นี้วางองไว้เป็นระเบียบ ^{๓๐} พระราชบัญญัตินี้ข้อความแบ่งออกเป็น ๔ ลักษณะ คือ
๑. การตั้งและปิดโรงเรียนราษฎร์ ๒. การครอบงำโรงเรียนราษฎร์ ๓. การปิด
เลิกโรงเรียน ๔. โรงเรียนเฉพาะ ๕. วิธีพิจารณาและลงโทษ ^{๓๑} ฉะนั้น
โรงเรียนราษฎร์ทุกแห่งจะต้องจดทะเบียนและอยู่ในความดูแลของเจ้าหน้าที่ซึ่งทั้งจะ
ต้องปฏิบัติตามระเบียบแบบแผนของเจ้าหน้าที่การศึกษา ซึ่งบังคับไว้ในพระราชบัญญัติ

สำหรับพระราชบัญญัติประถมศึกษา โค้ประกาศแต่วันที่ ๑ กันยายน
พ.ศ. ๒๔๖๔ และให้ไว้เป็นกฎหมายตั้งแต่วันที่ ๑ ตุลาคม ปีเดียวกันเป็นต้นไป สาระ
สำคัญของพระราชบัญญัตินี้ก็คือ บังคับให้เด็กทุกคนที่มีอายุตั้งแต่ ๘ ปี บริบูรณ์ ต้อง
เรียนอยู่ในโรงเรียนประถมศึกษาจนอายุได้ ๑๕ ปีบริบูรณ์ โดยไม่ต้องเสียค่าเล่าเรียน
แต่สำหรับบางอำเภอและบางตำบลด้วยเหตุเฉพาะท้องถิ่น เขตอายุ ๘ ปีที่ว่านี้ อาจ
จะเพิ่มขึ้นเป็น ๘ ปี ๘ ปี หรือ ๑๐ ปีก็ได้ ตามที่กระทรวงศึกษาธิการจะเห็นสมควร เวลา
เรียนในปีหนึ่งต้องไม่น้อยกว่า ๓๖๐ เวลา (หรือ ๔๐๐ ชั่วโมง) ^{๓๒}

การขยายตัวทางการศึกษาในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้า
เจ้าอยู่หัว ได้ดำเนินไปถึงจุดสุดยอด นั่นก็คือ ทรงขยายการศึกษาถึงขั้นอุดมศึกษา
โดยทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ยกโรงเรียนข้าราชการพลเรือนขึ้นเป็นจุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย เมื่อวันที่ ๒๖ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๕๕

^{๓๐} "พระราชบัญญัติโรงเรียนราษฎร์ พ.ศ. ๒๔๖๑" ราชกิจจานุเบกษา
เล่ม ๓๕ วันที่ ๕ มิถุนายน ๒๔๖๑ หน้า ๑๑๐ - ๑๑๑

^{๓๑} รอง ศบขมานนท์ ประวัติกระทรวงศึกษาธิการ (พระนคร :
โรงพิมพ์คุรุสภา, ๒๔๕๕) หน้า ๑๐๖

^{๓๒} "พระราชบัญญัติประถมศึกษา พ.ศ. ๒๔๖๔" ราชกิจจานุเบกษา
เล่ม ๓๕ วันที่ ๒๐ กันยายน ๒๔๖๔ มาตรา ๕

๒.๒.๑ เสรีภาพทางหนังสือพิมพ์

ในการปกครองระบอบประชาธิปไตยนั้น การได้เสรีภาพแก่นักหนังสือพิมพ์ นับว่าเป็นสิ่งที่สำคัญยิ่ง เพราะแก่นักหนังสือพิมพ์เป็นสื่อมวลชนที่ดีที่จะเผยแพร่นโยบายของรัฐบาลไปยังประชาชน ขณะเดียวกันก็จะถ่ายทอดความคิดเห็นของชนชั้นกลางของ การของประชาชนในรัฐบาลโคทราม ซึ่งย่อมจะก่อให้เกิดความเข้าใจกันเป็นอย่างดี ระหว่างรัฐบาลกับประชาชน นอกจากนั้นแล้ว หนังสือพิมพ์ยังเป็นเครื่องมืออันสำคัญ ในการควบคุมรัฐบาลให้บริหารประเทศไปอย่างมีประสิทธิภาพ ประเทศใดก็ตามที่ เสรีภาพทางหนังสือพิมพ์ถูกจำกัด หรือถูกควบคุมโดยฝ่ายรัฐบาลแล้ว ก็ไม่อาจกล่าว ได้ว่าประเทศนั้นมีการปกครองแบบประชาธิปไตยอย่างแท้จริง

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว แม้ว่าจะเป็นสมัย สมบูรณาญาสิทธิราชย์ก็ตาม แต่หนังสือพิมพ์ก็ได้รับเสรีภาพบางอย่างขึ้นในการแสดง ความคิดเห็น จนถึงกับชาวต่างประเทศคนหนึ่งได้กล่าวว่า "ในตอนที่รัชกาลของ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ประเทศสยามมีเสรีภาพทางการเมือง หนังสือพิมพ์อย่างแท้จริง"^{๓๓} หนังสือพิมพ์ในสมัยรัชกาลที่ ๖ ได้สงบความคิดเห็นทางการเมือง อย่างรุนแรง ทั้งนี้เพราะพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเป็นนักประชาธิปไตยอย่างเต็มที่ ไม่ถือพระองค์ ดังจะชี้ให้เห็นได้ง่าย ๆ ก็คือ ทรงแต่งตั้งพระองค์ เป็นนักประชาธิปไตย และให้ถือเสรีภาพแก่นักหนังสือพิมพ์ เมื่อนักหนังสือพิมพ์ของชาวต่างชาติ ก็เขียนการบริหารราชการของรัฐบาล ก็ทรงเขียนโต้ตอบกับนักหนังสือพิมพ์นั้น ๆ โดยมิได้ ถือพระองค์ แม้อีกฝ่ายหนึ่งจะโต้แย้งด้วยความเขี้ยวรุนแรง ก็มีให้ทรงถือโทษใน การออกความเห็นหรือในการอภิปรายขึ้น ๆ แต่อย่างไรก็ตาม พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงให้เสรีภาพแก่นักหนังสือพิมพ์ก็คือ "อิศวาทาน" และหนังสือพิมพ์ที่องมทความใจก็การบริหารราชการของ

^{๓๓} Virginia Thompson, P.791

รัฐบาลมากที่สุด ในเวลานั้น โศกณัฏฐ์ชื่อพิมพ์ไทย ^{๘๕} พระองค์ทรงเห็นว่าหนังสือพิมพ์ เป็นสถานสำคัญที่เชื่อมโยงพระองค์กับชนนิกรโดยมีพระราชโรคาศที่ระโคตรงศกัฏฐ์ ตรีพิงสุทนต์และเสียบงของราษฎร ยิ่งไปกว่านี้ พระองค์ยังได้มีพระบรมราชโองการ ใต้วางพระราชการกระทรวงมหาดมกราใจใต้นักข่าวคราว หรือสุทนต์ของราษฎรที่ ปรากฏในหนังสือพิมพ์ เมื่อเป็นเช่นนั้นจึงไม่มีข่าวหรือความเห็นอะไรที่หนังสือพิมพ์เสนอ ไปแล้ว ทางราชการกระทรวงมหาดมกราใจใต้นักข่าวจะไม่เอาไปวินิจฉัยหรือถือเป็น ฐานะสำคัญ ^{๘๖}

นอกจากนี้ พระองค์ก็ไต่ทรงเขียนบทความต่าง ๆ เป็นการสั่งสอน ประชาชนให้มีการศึกษานักที่ถูกต้อง ซึ่งไหนไม่ควรเชื่อจะคงตาเหตุมาประกอบ เพราะบางครั้งที่หนังสือพิมพ์ก็ไม่อาจเชื่อถือได้เสมอไป พระองค์ทรงเขียนเตือนไว้ ว่า “การที่จะเชื่อข้อความใด ๆ ซึ่งปรากฏเป็นอาบถักมถักกับนั้น ควรจะคงแล้ว ศึกษานักและข้อเขียนแห่งผู้แต่ง ถ้าเราสามารถจะรู้ได้ว่า ถ้อยคำของคนที่มีหลัก ฐานทางกัฏฐ์โดยคำของคนอื่นมาในโรงเหล่านี้อย่างไร เหตุใดเราจึงจะมีความนิยอม หนักถักถ้อยคำของคนอื่นมานักจนเก็บเหตุ” ^{๘๗}

การที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงให้เสรีภาพแก่ หนังสือพิมพ์เช่นนี้ ก็เพราะพระองค์มีพระราชประสงค์ที่จะปลุกฝังการปกครองระบอบ

^{๘๕} วิสูตร วิริยะพันธ์ ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับการหนังสือพิมพ์ (พระนคร : วิริยะการพิมพ์, ๒๕๐๔) หน้า ๒๔

^{๘๖} หลุย กัฏฐ์, ประชาธิปไตย ๗ ปี (พระนคร : โรงพิมพ์วิญญูกิจ, ๒๕๐๐) หน้า ๔๔ - ๔๕

^{๘๗} พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, ลัทธิเอาอย่างและโคธมกัฏฐ์ (พระนคร : กรมศิลปากร, ๒๕๐๔) หน้า ๒

ประชาธิปไตยในแก่ชาวไทย พระองค์ทรงตระหนักดีว่าภารไทยเสรีภาคหนึ่งถือสัมพันธ
เป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งในการปกครองระบอบประชาธิปไตย ซึ่งพระองค์ทรงปรารถนาที่
จะให้เกิดขึ้นในประเทศไทยต่อไป

๒.๒.๔ คูสิคธานี

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้มีพระราชดำริที่จะปลูกฝังระบอบ
ประชาธิปไตยให้แก่ราษฎรชาวไทย แต่วิธีการของระบอบประชาธิปไตยนั้นยังเป็นของ
ใหม่สำหรับชาวไทย เพราะฉะนั้น การที่จะให้ราษฎรทั่วประเทศซึ่งไม่คุ้นเคยกับวิธีการ
ปกครองแบบนี้มาก่อน หดของปฏิบัติเจตนานั้นย่อมไม่เกิดผลแก่อบ่างใด โดยเหตุนี้เอง
พระองค์จึงทำการทดลองการปกครองระบอบประชาธิปไตยในหมู่ชนกลุ่มน้อยก่อนว่าจะได้
ผลอย่างไร เมื่อได้สอบถามพระราชประสงค์แล้วก็จะค่อย ๆ ระบายออกไปในหมู่ราษฎร
ชาวไทย จนกระทั่งในชั้นสุดท้ายแล้วประเทศไทยก็จะมี การปกครองระบอบประชาธิปไตย
เหมือนกันอารยประเทศทั้งหลาย เรื่องที่จะทดลองการปกครองระบอบประชาธิปไตยจึง
กล่าว พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงได้ทรงสร้างคูสิคธานีขึ้น

เมืองคูสิคธานี เป็นเมืองสมมุติขึ้นเพื่อทดลองการปกครองตามระบอบ
ราชาธิปไตย หากจะมีการปฏิบัติสิ่งใดในเรื่องสถานที่ วิธีการ ระเบียบการ ตลอดจน
กฎหมายเป็นไปตามลักษณะการปกครองระบอบประชาธิปไตย เมืองคูสิคธานีนี้ได้แบ่ง
เขตการปกครองออกเป็น อำเภอ ตำบล และหมู่บ้าน ตามแบบกฎหมายลักษณะการ
ปกครองท้องที่ มีบ้านเรือนราษฎร ที่ทำการรัฐบาลกรุงเทพมหานคร มีสโมสรชื่อว่า
"สโมสรราชเสวก" และมีสโมสรชื่อ "เมโทร โปส"^๑ ในการจัดการปกครองคูสิคธานี
พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงสร้างรัฐสภาขึ้น มีสถานที่ทำการของ

^๑ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงสร้างรัฐสภาขึ้น มีสถานที่ทำการของ
สโมสรชื่อ "สโมสรราชเสวก" และสโมสรชื่อ "เมโทร โปส"^๑ ในการจัดการปกครองคูสิคธานี
พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงสร้างรัฐสภาขึ้น มีสถานที่ทำการของ

^๑ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงสร้างรัฐสภาขึ้น มีสถานที่ทำการของ
สโมสรชื่อ "สโมสรราชเสวก" และสโมสรชื่อ "เมโทร โปส"^๑ ในการจัดการปกครองคูสิคธานี
พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงสร้างรัฐสภาขึ้น มีสถานที่ทำการของ

เล่มที่ ๑ สันนิบาตเทศบาลแห่งประเทศไทย (นครนคร : โรงพิมพ์ชวนห้องถิ่น, ๒๕๐๖)
หน้า ๑๔

รัฐยาอ และของนคราภิยาออย่างถาวร ทั้งเจ้าหน้าที่รัฐยาอครบทุกหน่วย มีสมภารงาน เกษกร ทอหะเบ็ยน ไปรมลัมบี สรรพาทกร คำราวจ นายอัวเกอ จนถึงเจ้าเมืองและเทศาภิยาอ ตลอดจนเสมียนพนักงานของรัฐยาอทุกแผนก มีเจ้าหน้าที่ตุลาการ มีศาล และ ข้าราชการอย่างครบถ้วน โดยมากทรงตั้งข้าราชการทั้งผู้ใหญ่ผู้น้อยที่ทรงเห็นว่าสมควรแก่ กำนตงหน้าที่ ๆ สมคิ^{๔๘} สำหรับชวบนาคกร คือ ราษฎรชาวเมืองมีสิทธิจับจองที่ดินหรือ เจ้าปลูกรสร้างบ้านเรือนสำหรับอยู่อาศัยและประกอบอาชีพทำเรือกสวนไร่นา ตลอดจนการ สร้างห้องแถว ตึกแถวให้เช่า มีการออกโฉมคเป็นหลักฐานและมีการเอื้อเฟื้อภาษีตามกำหนด

นอกจากนี้แล้วอีกกำหนดก็ให้แก่อำเภอเลือกผู้แทนราษฎรในท้องถิ่นขึ้นทุก อำเภอ ๆ ละ ๑ คน เรียกว่าเขมรฐาญรัฐ เพื่อเข้าไปหนึ่งใบสภากรรมาการนคราภิยาอ สำหรับสภากรรมาการนคราภิยาอมีสมาชิก ๒ ประเภท ประเภท ๑ เลือกตั้งมาจาก ประชาชนในเมืองคูสิคธานีอำเภอละ ๑ คน ดังได้กล่าวแล้ว ประเภท ๒ แต่งตั้งมา จากประเภท ๑ ซึ่งเป็นผู้ี่ประชาชนไว้วางใจหรือเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในค่านการงาน^{๔๙} และสรรชกนนั้นก็ได้กำหนดให้มีพรรคการเมืองขึ้นสองพรรค คือ พรรคโยน้ำน้ำเงิน ซึ่ง มีที่บารวม ๗ กรุงเขต ๖ (นครสมาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้า ๖) เป็นหัวหน้าพรรค กับ พรรคใบม่วงแดง มีทชเอก เจ้าพระยารามราฆพ เป็นหัวหน้าพรรค^{๕๐} เมื่อมีพรรคการ เมืองขึ้นก็ย่อมแบ่งเป็นพรรคฝ่ายนิยมชวบนและฝ่ายค้าน การอภิปรายระหว่างพรรคจึงมี รชชากบ่งขึ้น เท่านั้นยังไม่พอ ทั้งสองพรรคต่างก็มีหนังสือพิมพ์ของตนออกให้ประชาชน ใค้อ่านกันอีก เพื่อให้ประชาชนเกิดความพอใจในความดีของฝ่ายตน และให้ความ

^{๔๘} ทรชยานรเทศปริศนา, "คูสิคธานี" ในอักษรานุกรม ฌนินมหาธีรราช วาสิท (๒๕๐๐) หน้า ๖

^{๔๙} ไชว เปรมณณี "คูสิคธานี" รัศศาสตร์ คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ พ.ศ. ๒๕๕๕ หน้า ๑๘๖ - ๑๘๗

^{๕๐} ประมุข สิริพิทินธ์: แผนคินกรรณงกุฎเกล้า ๖ (ทรชนกร : โรงพิมพ์ เทืองอักษร, ๒๕๐๐) หน้า ๔๕๕ - ๔๕๖

สมัยนั้นให้เกิดความรังเกียจไม่พอใจต่อบรรดาข้าราชการต่างฝ่ายต่างมีความประสงค์ที่จะกล่าว
 นี้ จึงต่างฝ่ายต่างคงงอแงของแรงเข็ดเอาขณะแก้อีกฝ่ายหนึ่งอย่างไม่ลกระ เมื่อฝ่าย
 โทณมีเสียงข้างมากในสภาก็จะไม่มีโอกาสเป็นฝ่ายบริหาร และถ้าฝ่ายบริหารทำไม่ได้
 อีกฝ่ายหนึ่งก็จะคงหาเสียงมาสนับสนุนหรือพินยอมเอาธรรมาภิบาลเสียหาผู้นำเข้าเปิด
 อภิปรายทั่วไปในสภาได้ ถ้าฝ่ายบริหารแพ้ก็ต้องลาออกไปตามวิถีทาง ในการก่อ
 แฉงชั้นทางการเมืองของพรรคการเมืองทั้งสองนั้น พรรคในว่ำน้าเงินมีหนังสือพิมพ์ชื่อ
 "คูสิคคูสิ" เป็นปากเสียง ส่วนพรรคในว่ำนกมีหนังสือพิมพ์ชื่อ "เรลคอรค์เคอร์" เป็น
 ปากเสียง * หนังสือพิมพ์ของทั้งสองฝ่ายต่างก็อวยพรความโสมมกันซึ่งกันและกัน
 ประชาธิปไตยที่แท้จริง

การที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงจัดตั้งคูสิคคูสิขึ้น เพื่อ
 ทดสอบการปกครองระบอบประชาธิปไตย และเปิดศักราชไทยคืนแก่กับการปกครอง
 แบบนี้ นับว่าเป็นพระบรมราโชบายที่ดี เพราะสิ่งใดก็ตาม ถ้าราษฎรยังไม่เข้าใจ
 และยังไม่พร้อมที่จะรับแล้ว การที่จะให้สิ่งนั้นย่อมไม่ก่อให้เกิดผลอันใดอันใด ซึ่งที่นำ
 สังกศก็คือ พระองค์ได้ทรงจัดให้พรรคการเมืองขึ้นในคูสิคคูสิ และพรรคการเมือง
 ที่จัดขึ้นนี้มีลักษณะเป็นระบอบสองพรรค การจัดตั้งพรรคการเมืองดังกล่าว พระองค์คง
 จะทรงเขียนแบบมาจากระบอบพรรคการเมืองของอังกฤษ ซึ่งในตอนที่พระองค์เสด็จไป
 ศึกษาที่ประเทศอังกฤษนั้น อังกฤษมีพรรคการเมืองที่สำคัญสองพรรค คือ พรรคเอเบอร์
 กับ พรรคคอนเซอร์เวตีฟ ซึ่งพยายามที่จะรณรงค์อ่านจนตลอดเวลา เมื่อพระองค์
 ได้ทรงนำเอาการปกครองระบอบประชาธิปไตยของอังกฤษมาทดลองปฏิบัติ พระองค์
 ก็ได้ทรงนำเอาแบบพรรคการเมืองของอังกฤษมาทดลองปฏิบัติด้วย เพราะใน
 การปกครองระบอบประชาธิปไตยนั้น สิ่งสำคัญอย่างหนึ่งซึ่งจะขาดเสียมิได้ก็คือ
 พรรคการเมือง จึงกล่าวได้ว่าแม้ในสมัยนั้นบรรดาวิชาสาขารัฐศาสตร์ก็มีความลึกเกี่ยวกับ

* พระยาสุพรรณพิพิช หน้า ๒๐

การปกครองระบอบประชาธิปไตยอยู่ตลอดเวลา ตลอดจนแนวความคิดเกี่ยวกับการจัด
ตั้งพรรคการเมืองอันเป็นเครื่องมือสำคัญยิ่งของการปกครองระบอบประชาธิปไตย โดย
ตนเอง แม้ว่าพรรคการเมืองในความหมายที่แท้จริง จะได้กำเนิดขึ้นภายหลังการ
เปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. ๒๔๗๕ ก็ตาม แต่อย่างน้อยคนไทยก็ได้คุ้นเคยกับการ
มีพรรคการเมืองมาบ้างแล้ว โดยการนำเข้ามาเผยแพร่ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎ
เกล้าเจ้าอยู่หัว

๒.๒.๕ การทฤษฎี ร.ศ. ๑๑๐

ถึงโลกอำนาจมาแล้วว่า พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงมี
พระราชประสงค์ที่จะฝึกสอนในราษฎรชาวไทยคุ้นเคยกับการปกครองระบอบประชาธิปไตย
แต่พระองค์ทรงไม่ค่อยพอใจไป เป็นเหตุให้บุคคลบางกลุ่มซึ่งมีความคิดเห็นรุนแรงปรารถนา
ที่จะให้ประเทศไทยมีการปกครองตามระบอบประชาธิปไตย มีความรู้ลึกไม่พอใจประกอบ
กันมีสาเหตุอื่น ๆ อีก ถึงจะโลกอำนาจในคอนคอปไป จึงทำให้บุคคลกลุ่มนี้คิดก่อการทฤษฎี
ขึ้นใน ร.ศ. ๑๑๐ (พ.ศ. ๒๔๕๔) แก่แผนการพัฒนารัฐวิไลเยี่ยงก่อน จึงทำให้การ
ทฤษฎีนี้ของธมธอกลงฮันเชิง D.G.E. Hall ได้เขียนไว้ในประวัติศาสตร์
เอเชียอาคเนย์ว่า "แผนการพัฒนารัฐวิไลของพระเจ้าแผ่นดิน คือ กรมหลวง
ทิพย์โศก ปรายองไค มีนายทหารถูกจับกุมทั้งสิ้นประมาณ ๒๐ คน " ^{๔๖}

การทฤษฎี ร.ศ. ๑๑๐ นี้มีความสำคัญอย่างยิ่งคือแนวความคิดเกี่ยวกับ
การปกครองระบอบประชาธิปไตยในประเทศไทย และอาจกล่าวได้ว่าการปฏิวัติในปี
พ.ศ. ๒๔๗๕ ก็ได้รับอิทธิพลส่วนหนึ่งมาจากการทฤษฎี ร.ศ. ๑๑๐ ก็จะเห็นได้จาก
คำกล่าวของพระยาพิชิตสงคราม หัวหน้าคณะปฏิวัติ พ.ศ. ๒๔๗๕ ซึ่งได้กล่าวก่อนหน้า

^{๔๖} D.G.E. Hall, A History of Southeast Asia,

(London : Macmillan & Co., Ltd. 1955) P. 673

* หนังสืออย่างเล่มเรียกว่า การปฏิวัติ ร.ศ. ๑๑๐

คณะผู้ทำเนียบงาน ร.ศ. ๑๓๐ ภายหลังจากเปลี่ยนแปลงการปกครองไม่นานนัก ท่านได้กล่าว
ว่า "ถ้าไม่มีคณะคุณ ก็เห็นจะไม่คณะ..."^{๕๓} ส่วน นายมริดี พนมยงค์ ก็ได้กล่าวไว้
"ทบทวนถึงการปฏิวัติครั้งนี้เป็นการกระทำต่อเนื่องกันมาจากการกระทำ เมื่อ ร.ศ. ๑๓๐
จึงขอเรียกคณะ ร.ศ. ๑๓๐ ว่า สหกิจ ๆ คอไป"^{๕๔}

ก. สาเหตุของการกบฏ การกบฏครั้งนี้มีสาเหตุสำคัญ ๆ ดังนี้

(๑) การเขียนหนังสือนายทหารชั้นสัญญาบัตร ทหารของชาติควบสาเหตุอัน
มีบังควร สาเหตุแห่งการเขียนหนังสือครั้งนี้เนื่องมาจากทหารพวกหนึ่งวิวาทกับพวกมหาเจ๊ก
บางคนของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งขณะนั้นทรงดำรงตำแหน่งสมเด็จพระ
พระยุพราช เหตุการณ์ครั้งนี้เป็นกรณีพิพาทราชการฝ่ายทหาร ทอเรือชน นักเรียนกฎหมาย
และประชาชน บังเกิดความเศร้าสลดใจไปตาม ๆ กัน และได้ถูกถามเข้าไปในโรงเรียน
นายร้อยทหารบก กระทำให้นักเรียนทุกคนพากันหยุดเรียน หยุดฝึกด้วยความสลดใจ แต่
ด้วยพระปรีชาสามารถของกรมหลวงชินวราโลกประชานารถ ผู้บัญชาการโรงเรียนนายร้อย
ทหารบกขณะนั้น ซึ่งได้ทรงพยายามอธิบายและปลอบโยนให้นักเรียนนายร้อยทั้งหมด จนกระ
ทั่งกายความถึงแก่เรียบคอง และยอมเข้าห้องเรียนกับการสอนการฝึกตามเดิม^{๕๕} ต่อมา
นายทหารเหล่านี้ก็สำเร็จการศึกษาจากโรงเรียนนายร้อยและได้เข้าประจำการตามกรม
กองต่าง ๆ ทั้งราชนาวาจักร นายทหารเหล่านี้บางคนก็ยังจำเหตุการณ์การเขียนหนังสือ
นายทหารถึงแก่คราวนั้นยังสะดุ้งเสือนใจอยู่

(๒) สืบเนื่องมาจากความไม่พอใจของนายทหารบางคนที่มีต่อการจัด
ตั้ง "กองเสือป่า"^{๕๖} นายทหารพวกนี้มีความรู้สึกที่ว่า "กองเสือป่าผู้ใหญ่" มีใช้

^{๕๓} ร.ศ. เทียบบุญ ศรีจันทร์ และ ร.ศ. เนตร พูนวิวัฒน์, ประวัติการปฏิวัติครั้ง
แรกของไทย ร.ศ. ๑๓๐ (พ.ศ. ๒๔๕๔) (พระนคร: มริดีพิมพ์ผลิจำนวนจำกัด, ๒๕๐๓) หน้า ๒

^{๕๔} เรื่องเดียวกัน หน้า ๔

^{๕๕} เรื่องเดียวกัน หน้า ๑๕ - ๑๘

^{๕๖} D.G.E. Hall เรื่องเดียวกัน

กองตุ๊กเซีย เป็นกิจการบริษัทประเภทหนึ่งของประเทศที่กึ่งรัฐกึ่งการค้า และทำงาน
 ของกึ่งการค้าระหว่างชาติ ขอบทำให้ความมั่นคงของชาติเสื่อมสลายลงเป็นอย่างมาก
 ทั้งนี้ เป็นการแน่นอนที่จะคงกระพันกระเด็นคงงบประมาณแผ่นดินกันอย่างมิคองงงฮี้
 เป็นจำนวนใหญ่ เศรษฐกิจการค้าของประเทศตกอยู่ในภาวะอันน่าวิตก ทั้งยังเป็น
 ทรนการราชการผู้เช่าผู้รายอย่างน่าสงสาร ทั้งทำให้ราชการงานเมืองฝ่ายทหาร
 และพลเรือนต้องอววนฮีบสน ไม่เป็นอันประกอบกิจการงานทั้งนี้ในบางคราวและบ่อย
 ครั้ง เป็นการเสียเวลา เสียทรัพย์สิน เสียงานของชาติ ^{๔๗}

นอกจากนี้ บุคคลบางจำพวกที่อยู่ในราชสำนักไทยขณะนั้น ไม่ซายซึ่งในพระ
 มหาราชธานีคุณแห่งเจ้านายของชนเพียงทอ ประพฤติปฏิบัติไปในทำนองซึ่งของชน
 กอธาราชการและทอเมืองของชาติ ที่ยังจงรักภักดีคือพระมหากษัตริย์ของเราอย่าง
 แนบแน่นเคยเป็นเหตุนำมาซึ่งความเสื่อมเสียในพระเกียรติยศ แม้กระทั่งหนังสือพิมพ์
 ก็ลงบทความคำขวัญคือกอบโกยมีกรุงสยาม ยิ่งกว่านั้น ยังมีการแสดงออกจากบุคคล
 สำคัญของชาติปรากฏแก่ศรัทธาของข้าราชการและนายทหารหนุ่มเป็นอันมาก อาทิเช่น
 เจ้าฟ้ากรมหลวงพิษณุโลกประชานารถ โค้วทรงอำนาจพระธิดาการไม่เป็นดีของพระทัย
 มากจนออกนอกคตนา ^{๔๘}

(๓) สืบเนื่องมาจากในขณะที่มีสถานการณ์ได้ทำการปฏิวัติเปลี่ยนแปลง
 ระบบการปกครองของสยามมาเป็นแบบใหม่ เพื่อความเจริญก้าวหน้าแก่ชาติสยามประเทศ
 ไทยซึ่งเป็นประเทศเอกราชมาช้านานแล้ว ก็ยังจำเป็นต้องเปลี่ยนแปลงระบบการปกครอง
 คำนานาอารยประเทศทั้งหลาย ^{๔๙}

(๔) สืบเนื่องมาจากสถานการณ์ในราชสำนักไทยนั้นเต็มไปด้วยความยุ่งเหยิงเพื่อ

^{๔๗} ร.ศ. เหนือชู ศรีจันทร์ หน้า ๒๐
^{๔๘} เรื่องเดียวกัน หน้า ๒๐ - ๒๑
^{๔๙} ประมุข อินทินันท์ หน้า ๑๘๘

ข้าราชการซึ่งใกล้ชิดพระองค์ท่านมักจะใกล้ชิดอำนาจวาสนา ซึ่งบางคนก็หาได้มีวิชา
ความรู้อย่างใดไม่แต่ก็ไฉนมีศรัทธาที่แท้ใหญ่โต ซึ่งเรื่องเหล่านี้ไฉนนำความน้อยเนื้อ
ต่ำใจให้เกิดขึ้นในหมู่ข้าราชการบางพวก ๕๐

ข. แผนการดำเนินงาน

การคิดก่อการณปฏิวัติครั้งแรกของไทย ร.ศ. ๑๓๐ นั้น ผู้ที่ริเริ่มขึ้นก็คือ ร.ศ.
เจริญ ศรีจันทร์ กับ ร.ศ. จรูญ ษะเมษ ซึ่งเป็นนายทหารสำเร็จจากโรงเรียนนายร้อย
พร้อมกันในปี ร.ศ. ๑๒๓ (พ.ศ. ๒๔๔๖) นายทหารทั้งสองได้ปฏิญาณไว้ว่าจะทำ
เพื่อชาติ จุดหมายปลายทางคือการเปลี่ยนแปลงการปกครองให้เป็นระบอบประชาธิปไตย
มีรัฐธรรมนูญเป็นกฎหมายปกครองของประเทศ จึงได้วางแผนการไว้เป็น ๒ ชั้น ชั้นแรก
กำหนด ๑๐ ปี ชั้นต่อมาเมื่อ จะทำการปฏิวัติเมื่อครบ ๑๐ ปี ในชั้นแรกจะไม่มีแผนปฏิวัติ
เข้าตัวกัน เบื้องต้นเตรียมพร้อมไว้ โดยทำการเกลี้ยกล่อมทหารที่ถูกเกณฑ์เข้ารับราชการ
ทุก ๆ ฝูง ชั่วระยะ ๑๐ ปี ก็จะรวบรวมทหารได้ถึง ๑๐ ฝูง ทหารพวกนี้ก็จะกระจายแยก
ย้ายกันออกไปทั่วประเทศ ๕๑ ความคิดดังกล่าวได้ขยายวงกว้างออกไปทุกที และได้ไฉน
ผู้ที่มีความคิดเห็นอย่างเดียวกันมาร่วมเป็นพรรคพวกมากขึ้น โดยเหตุนี้เองจึงได้มีการ
คัดเลือกหัวหน้าคณะดำเนินการ ซึ่งได้แก่ ร.อ. จันทวนหาญพิทักษ์ (หมอเหล็ง ศรีจันทร์)
นายแพทย์ทหารประจำโรงเรียนนายร้อยทหารบก นายแพทย์ประจำพระองค์เสด็จในกรม
หลวงชินนุโลกประชานาถ

ได้มีการเปิดประชุมกันหลายครั้งหลายหนเพื่อวางแผนดำเนินงาน และ
วางแนวนโยบายผู้ที่มีความคิดเห็นอย่างเดียวกันเข้าร่วมงาน ตลอดจนกำหนดแบบ

๕๐ เรื่องเดียวกัน

๕๑ หัว มุขพระโกษา หน้า ๑๑๒

การปกครองภายหลังที่ทำการสำเร็จ สำหรับแผนการปกครองนั้นไม่สามารถตกลงกันได้ เพราะมีความคิดเห็นเป็นสองฝ่าย ฝ่ายหนึ่งต้องการที่จะให้มีการปกครองแบบที่มีพระมหากษัตริย์อยู่ภายใต้รัฐธรรมนูญ โดยจะหูลู เอ็ดเวิร์ด ราชาวงศ์ของอังกฤษขึ้นเป็นพระมหากษัตริย์ แต่อีกฝ่ายหนึ่งคิดไปไกลจนถึงขั้นจะเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นสาธารณรัฐเสียเลย ๕๖

เนื่องจากขณะนั้นเป็นการเกรงว่าหากจะบังคับสำเร็จ แผนการกำเนิงงานก็จะล่วงรู้ไปถึงฝ่ายรัฐบาล ดังนั้น จึงได้กำหนดวันที่จะลงมือกระทำการขึ้น โดยจะถือเอาวันเดือนน้ำคราะที่ลอนดอน ซึ่งจะมีขึ้นในราวต้นเดือนเมษายน ร.ศ. ๑๓๑ ๗ โยสลัวักพระศรีรัตนศาสดาราม เพราะตามวันเวลาดังกล่าวนี้ไม่แค่งานและเจ้า - ราชการทั้งหลายจะได้ไปกันอย่างครุฑเพียง แน่แก่เจ้านายราชวงศ์ตลอดของกั ณะประมุขแห่งประเทศก็จะได้เสด็จไปประทับเป็นประชาชอยู่ด้วย ๕๗ และบรรดาทหารที่จะตั้งแถวเป็นเกียรติยศรับเสด็จพระราชดำเนินก็เป็นทหารของฝ่ายตนอยู่แล้ว เกล็ดขึ้นจริง แมแต่ทหารมธาคเอ็กรักษาพระองค์ และทหารราบที่ ๑๑ รักษาพระองค์ ที่อินชามรักษาพระองค์อยู่หน้าประตูโบสถ์ซึ่งใกล้ซีกพระประมุข ก็คือ ทหารของฝ่ายตน นั้นเอง ๕๘

อย่างไรก็ตาม แผนการของฝ่ายตนก็ล่วงรู้ไปถึงพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงทำให้แผนการของฝ่ายตนต้องล้มเหลวลงโดยสิ้นเชิง และผู้ที่คิดกำเนิงงานนี้เองก็ถูกจับกุม

๕๖ พระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์ เจ้าสิทธิ (พระนคร : โรงพิมพ์ อักษรพิมพ์, ๒๕๑๕) หน้า ๕๔๓ - ๕๔๔

๕๗ สมจิตต์ เทียบศิริ, ปฏิวัติ ร.ศ. ๑๓๑ (พระนคร : การพิมพ์ กรุงเทพฯ, ๒๕๔๕) หน้า ๑๐๖

๕๘ ร.ศ. เจริญ ศรีจันทร์ หน้า ๒๓

๒.๑ แนวความคิดเกี่ยวกับการปกครองระบอบประชาธิปไตยในรัชกาลที่ ๗

เมื่อรัชกาลที่ ๖ เสด็จสวรรคต ราชสมบัติจึงตกทอดมาสู่สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้าประชาธิปกศักดิเดชน์ กรมหลวงสุโขทัยธรรมราชา ซึ่งเป็นพระอนุชาร่วมพระราชบิดาและพระมารดาเดียวกันกับสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าอนุวงศ์วชิราวุธราชสมบัติเป็นพระเจ้าแผ่นดินนครกรุงสยาม นับเป็นรัชกาลที่ ๗ แห่งราชวงศ์จักรี เมื่อวันที่ ๒๖ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๖๔ ภายหลังจากเปลี่ยนแปลงการปกครองใน พ.ศ. ๒๔๗๕ พระองค์ได้เสด็จขึ้นครองราชย์อย่างรุนแรง กระทั่งไม่สามารถจะประมุขประมุขกันได้ พระองค์จึงทรงสละราชสมบัติ เมื่อวันที่ ๓ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๗๗

สำหรับในครั้งนั้น จะศึกษาเฉพาะพระชนมของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ทรงมีต่อการปกครองระบอบประชาธิปไตย โดยเฉพาะอย่างยิ่งพระราชดำริของพระองค์ที่จะทรงพระทานรัฐธรรมนูญให้แก่ราษฎรชาวไทย นับว่ามีความสำคัญอย่างยิ่งต่อแนวความคิดเกี่ยวกับการปกครองระบอบประชาธิปไตย

๒.๑.๑ พระชนมของรัชกาลที่ ๗ ที่ทรงมีต่อการปกครองระบอบประชาธิปไตย

พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชประสงค์ที่จะพระราชทานการปกครองระบอบประชาธิปไตยให้แก่ราษฎรชาวไทย พระองค์ทรงเห็นว่าการปกครองประเทศจำเป็นต้องปรับปรุงให้เหมาะสมแก่ยุคและ และความเจริญของโลก เพราะพระองค์ได้ทรงทอดพระเนกรเห็นตัวอย่างการปกครองในนานาอารยประเทศมาแล้ว แต่การที่จะเปลี่ยนแปลงการปกครองเช่นนั้นจะต้องกระทำเป็นขั้น ๆ หนักงานก็แสดงให้เห็นถึงพระราชประสงค์ของพระองค์ที่จะให้ประเทศไทยมีการปกครองตามระบอบประชาธิปไตย จะเห็นได้จากเมื่อคราวเสด็จเยือนสหรัฐอเมริกาเมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๔ พระองค์ได้พระราชทานสัมภาษณ์แก่กัทนังดีตีพิมพ์ว่า "... องค์ก้เห็นว่าการที่จะพระราชทานรัฐธรรมนูญให้แก่ราษฎรของพระองค์ แก่นั้นเป็นสิ่งที่ทำให้จากเบื้องบนมาสู่เบื้องล่าง และไม่ใช่นโยบายการ

เรียกร้องจากพหุชนทั่วไป กระองค์ทรงประกาศว่า เมื่อเช็กกลับแล้วพระองค์จะทรง
พำการเดือดทั้งโดยมีขอบเขตทั่วหมด โดยอาศัยสภาเทพาหรือซึ่งอาจจะให้ความคำนิษานาญ
อย่างกว้างขวางแก่ราษฎรชาวไทย ^{๕๕}

เมื่อพระองค์เสด็จกลับจากสหรัฐอเมริกา พระองค์ได้ทรงรับสั่งให้พระยา
ศรีวิสารวาจา ที่ปรึกษากฎหมายกระทรวงการต่างประเทศ ^{๕๖} และนายเรมอน ดิเคเวนส์
ที่ปรึกษากฎหมายกระทรวงการต่างประเทศเข้าเฝ้า ทรงปรารภเรื่องการพระราชทานรัฐธรรมนุญ
ด้วยการเลือกตั้งผู้แทนราษฎร พระองค์ทรงตรัสว่า "ฉันมีความประสงค์จะให้รัฐธรรมนุญ
แก่ราษฎรโดยเร็วที่สุด และคงจะให้มันในวันที่ ๖ เมษายน พ.ศ. ๒๔๗๔ ซึ่งเป็นวันครบ
รอบมหาดจิว" ^{๕๗} พระองค์ได้ทรงมอบหมายให้บุคคลทั้งสองพิจารณาร่างรัฐธรรมนุญขึ้น

เกี่ยวกับเรื่องนี้ มีประมุขอธิบดีกรมการปกครองและพระบรมวงศานุวงศ์ ได้พากัน
กราบทูลคัดค้าน เพราะยังไม่ถึงเวลาอันสมควร ประชาชนยังมีการศึกษาไม่เพียงพอ
เกรงว่าเมื่อพระราชทานรัฐธรรมนุญไปแล้ว จะก่อให้เกิดความเสียหายในภายหลัง
ถึงนั้น พระองค์จึงมิได้พระราชทานรัฐธรรมนุญจนกระทั่งเกิดการปฏิวัติขึ้น เมื่อวันที่ ๒๔
มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๕

พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงปรารถนาอย่างยิ่งที่จะพระราช
ทานรัฐธรรมนุญให้แก่ราษฎรของพระองค์ แต่หากจะทรงเลือกเวลาให้เหมาะเท่านั้นและ
ก็ยังไม่เชิงโชคไม่ดี จึงใคร่รอกันเรื่อย ๆ มา พระเจ้าวรวงศ์เธอกรมหมื่นนันทนารี -
ประพันธ์ ได้ทรงแสดงปาฐกถาเรื่องรัฐธรรมนุญ ที่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เมื่อวันที่
๑๕ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๗๕ ยืนยันพระราชประสงค์ตอนหนึ่งที่ว่า "...ข้าพเจ้าใคร่

^{๕๕} Virginia Thompson 4-57

^{๕๖} ปัจจุบันดำรงตำแหน่งปลัดบัญชาการ สำนักนายอธิบดีกรมการ และ รักษาการ
ในตำแหน่งเขชาติการสภาความมั่นคงแห่งชาติ

^{๕๗} ว.ช. ประดังฮิด หน้า ๑๓๔

โอกาสที่ราชบัลลังก์ของพระกรุณาในความเห็นครั้งนี้ ๙ กว่าไม่นานแล้ว ทั้งได้กราบบังคมทูลขอ
ให้ทรงเตรียมการปกครองแบบรัฐธรรมนูญนั้น แต่เนื่องด้วยพระราชเจ้าเชื่อว่าอิทธิ
นี้จะเข้ามาในกรุงสยามภายใน ๑๐ - ๒๐ ปี ต่อจากเวลานั้น พระบาทสมเด็จพระเจ้า
อยู่หัวทรงมีพระราชดำริเห็นชอบด้วยกับราชเจ้า เพราะฉะนั้นราชเจ้าเป็นพยานได้คนหนึ่ง
ว่า พระองค์ได้ทรงเสด็จไปในอิทธิรัฐธรรมนูญตั้งแต่ครั้งมา ทำหน้าที่ได้เป็นไปจนพระราช
ประสงค์ก็เป็นความที่ควรดีอยู่เพื่ออิทธิมนตรี” ๘

นอกจากนี้ ในคำกล่าวสุนทรพจน์ในสภาผู้แทนราษฎร ซึ่งนายปรีดี พนมยงค์
นายกรัฐมนตรีในขณะนั้น ได้กล่าวไว้เมื่อวันที่ ๙ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๔๔ มีข้อความตอน
หนึ่งว่า "...พระราชประสงค์ของพระองค์จึงมีมาก่อนพระราชทานรัฐธรรมนูญนั้น คณะ
ราษฎรจึงทราบเมื่อ ๖ วัน ภายหลังจากที่เปลี่ยนแปลงการปกครองแล้ว คือเมื่อวันที่ ๓๐
มิถุนายน ได้มีพระกระแสรับสั่งให้พระยาวศุภตพูนเดชา กราบบังคมทูลขอพระ
กรุณาโปรดเกล้าฯ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ไปเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท...
มีพระกระแสรับสั่งว่า มีพระราชประสงค์จะพระราชทานรัฐธรรมนูญ แต่เมื่อได้ทรงปรึกษา
ข้าราชการที่มีตำแหน่งอยู่ในขณะนั้น ก็ไม่เห็นคล้องกับพระองค์..." ๘

เท่าที่กล่าวมานั้น ก็เป็นการยืนยันถึงพระราชประสงค์ของพระบาทสมเด็จพระ
พระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวที่จะพระราชทานรัฐธรรมนูญแก่ราษฎรชาวไทย เพื่อให้มีการปกครอง
ตามระบอบประชาธิปไตย และโดยที่พระองค์ทรงมีพระราชประสงค์มาก่อนแล้วหาว่ามีผู้ให้
ทานไว้ ฉะนั้น เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงการปกครองในวันที่ ๒๔ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๕
พระองค์จึงได้พระราชทานรัฐธรรมนูญแก่ราษฎรชาวไทยด้วยความเต็มพระทัย

๘ ไทโรจน์ ชัยงาม, คำอธิบายกฎหมายรัฐธรรมนูญเปรียบเทียบ รุ่น ๒
(พระนคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๔๕๕) หน้า ๒๔

๘ เรื่องเดียวกัน หน้า ๒๔

กล่าวโดยสรุปแล้ว แนวความคิดเกี่ยวกับการปกครองระบอบประชาธิปไตย ได้เริ่มมีขึ้นในสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์ โดยเฉพาะในสมัยรัชกาลที่ ๕ รัชกาลที่ ๖ และ รัชกาลที่ ๗ กรมหมื่นมหิศวราชวิมลวรางกูรของไทยในรัชกาลดังกล่าวแล้ว โคหรงตระหนักเป็นอย่างดีว่าการปกครองระบอบประชาธิปไตยนั้นเป็นสิ่งที่ดีงาม และพระองค์ทรงมีพระราชประสงค์ที่จะให้ประเทศไทยมีการปกครองเช่นนั้นบ้าง เพื่อให้ดีเหมือนอารยประเทศทั้งหลาย แต่ถึงกระนั้นก็เห็นว่าราษฎรชาวไทยยังไม่พร้อมที่จะรับระบอบการปกครองดังกล่าว ทั้งนี้เพราะยังไม่มีความรู้ความเข้าใจในการปกครองแบบนี้ เนื่องจากเคยชินอยู่กับการปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นเวลายาวนาน การที่จะนำเอาระบอบประชาธิปไตยมาใช้โดยที่ไม่ได้วางรากฐานไว้ก่อนนั้น บ่อมนำมาซึ่งผลร้ายมากกว่าผลดี นอกจากนี้ ราษฎรส่วนใหญ่ยังไม่ได้รับการศึกษาพอเพียง โดยเหตุนี้เองจึงได้มีการขยายการศึกษาให้กว้างขวางยิ่งขึ้น เพื่อให้ราษฎรชาวไทยมีความรู้ความสามารถเพิ่มขึ้น อันจะเป็นการช่วยต่อการเข้าใจการปกครองระบอบประชาธิปไตย โดยการจัดตั้งคู่อีกตามขึ้น ทั้งนี้เพื่อที่จะได้เข้าใจอย่างถ่องแท้ว่า การปกครองแบบนี้มีผลดี หรือมีข้อบกพร่องอย่างไร เพื่อที่จะได้นำมาแก้ไขให้เหมาะสมกับสภาพความเป็นอยู่ของคนไทย ในสมัยรัชกาลที่ ๗ ความคิดเกี่ยวกับการปกครองระบอบประชาธิปไตยก้าวหน้าไปไกล ถึงขนาดที่กรมหมื่นมหิศวราชวิมลวรางกูรจะพระราชดำริที่จะพระราชทานรัฐธรรมนูญให้แก่ราษฎรชาวไทย แต่เนื่องจากมีข้าราชการชั้นผู้ใหญ่คัดค้านไว้ พระองค์จึงทรงรังรองเรื่อยมา จนกระทั่งเกิดการเปลี่ยนแปลงการปกครอง เมื่อวันที่ ๒๔ มิถุนายน ๒๔๗๕